

A kötet további két ciklusa jószerivel az ifjúsági irodalom vonzáskörébe sorolható. A *Teremjen meg az új világ* a realizmus határain belül maradvá mond el egy-egy ötletre épülő érdekes, ám meglehetősen kisigényű történeteket. Az *ezeregy-éjszaka új meséiből* című ciklus a groteszk, fantasztikus és mesei elemek gazdag felhasználásával jelent új színfoltot a kötet világán belül.

Az *Álom Tivadar hadparancsa*-kötet egyetlen színvonalú mű, mert lényegében négy különböző igényű könyvnek az egybefűzése. Mégis így ad hű képet az íróról, mert így foglalja magába a második világháború borzalmaitól szabadulni nem tudó és nem akaró művészi felelősséget: a *Megtudtam, hogy élsz* című regényének eszmévilágát; a művészi szuverén alakítás kedvelését és eredményeit: a *Kassai dalok* és a nagyregény művészi sajátosságait; s végül az ifjúsági könyvek szabad játékosságát, tanulságos történeteit, az író könnyed elbeszélői stílusát. A csehszlovákiai magyar irodalom fejlődésében két szempontból is jelentős ez a könyv: megteremtett egy szuverén figurát, aki Szinbádöt és Svejket öleli egybe magában, s a történelem periferiájára kényszerült ember történelmi állásfoglalásának egyik módozatát próbálgatja, másrészt a nagyfokú művészi alakítással, játékos komolysággal újabb összefűzést ad a csehszlovákiai magyar novella gazdagítására, tágítja a realista ábrázolás lehetőségeit és határait. (Mindkét könyv a *Madách* Kiadó gondozásában jelent meg.)

GÖRÖMBEI ANDRÁS

Rákossy Gergely: Hepiend

Rákossy Gergely hisz az apróságokban. A „kis ügyek” fontosságában. Mert nemcsak sub specie aeternitatis, de a valóságos élet szűrőjén át sem olyan kicsik azok a néha egészen picike dolgok. Persze ehhez egy ideig figyelniük kell őket. Ez már a jelenségek természeté.

Gunyoros. Olykor szinte kötekedő. Mégis mindig ágál valamiért, utóbb kiderül valakiért, végül rájövünk: mindenkiért. Magához néha vitriolos. Ki vetheti a szemére, ha aztán a világot sem kíméli?

Az előbbiekből az is következhetne, hogy cinikus. Legalábbis időnként. De vigyázzunk az ilyen spontán nagyon is helyénvaló, és igen-igen logikus következtetésekkel, mert nem mindig helyesek. Most se. Rákossy Gergely sohasem cinikus.

Faragó Vilmos hirtelen rámondja: *költő*. És nehéz lenne megcáfolni őt. Rákossy Gergely azt híreszteli magáról, hogy nem szereti a költőket. És aligha hazudik. Mert ő a *költészetet* szereti. Ami ugyanaz, de mégis nagyon más.

Miben az, miben más? Természetesen abban más, amiben nem „az”, hanem az is. Valahol a szemlélet tájain kell a megfejtést keresgélünk. Rákossy Gergely nagyon jól tudja, sőt, *írói ösztönében* tudja, mit is jelent *ideál* és *reál*, eszmény és valóság, vágy és lehetőség, belső terv és külső megvalósulás, emlék és jelen, véresen megélt múlt és talán soha át nem hódítható jövő ellentmondása, kiábrándító, küzdésre ajzó vagy éppen émelyítő *egyeztethetetlensége*. És most egyenesen segítségünkre siet nyelvünk időnkénti monotoníája, mert valahogy így dobol átvirrasztott éjszakákon az író halántékain is az oly gyakran antinomikus kettőségekre szakadó valóság egykedvű törvényritmusa, mint ez a szó. Belülről és egyenletesen.

A finom vagy vasmerev békíthetlenségek, öngerjesztő ellentétek költészet és valóság nagy, ősi antinómiájához sodródznak, és éppen emiatt mondhatjuk joggal, hogy Rákossy Gergely költő a szemléletben, abban, ahogy a jelenségeket észreveszi. Kicsit fontoskodva azt tehetnének hozzá: az *első impresszióban*.

De nem költő már az *elemzésben*. Költőien éli át, vagy líraivá ajzza az átélésben, amit *meg kell* írnia, mégis, ahogy magára ölti a megvalósítás sajnos napra nap, frissen odakészített csaláningét, feledi a költészetet, de nem feltétlenül a *költőiséget*, ami jelentkezhethet például a megjelenítés drámai erejében is. Az iménti sajnálkozás pedig nem annak szól, hogy írónk minden nap ír. Ami nem azt jelenti, hogy ténylegesen, papírra — géppel, hanem úgy, mint mindenki, ha egyszer elkezdte. Jártában-keltében, ültében-fektében, utcán és alagsorban, gyári udvarokon vagy karkai alberletekben — végül is egyre megy. Így hát korán örvendeztek a rosszmájúak; nem, mi valóban azért érzünk együtt az írólet Damoklész-kardja alatt feszengő művésszel, mert olyan nyíltan, tiszta emberséggel vallja meg a törvényt, amit jól rögzít ez az aranymondás: *Írni csak annak nehéz, aki tud is*. Az ilyen ember végül oda jut, ahová a művészetnek, ha az, mindig el kell jutnia: „Nem tudta miért, de mindig olyan szegyenkezéssel mondta ki, hogy író. És csak akkor mondta ki, ha kellett, ha már elkerülhetetlen volt. Például: hatósági közeg felszólítására.”

Milyen jó idézni! Kétszeresen is segítségünkre siet hálából az idézet. Mert eszünkbe jut Rákossy Gergely egyik legfontosabb vonása: szeret fintorogni. És ez nagyon jelentős ismertetőjegy, főleg a jövő századok felé. Mert valahogy, mindig másképp, de fintorog az egész huszadik század.

Abszurd vagy csak *groteszk*? Esetleg mindkettő?

Végtére is az ilyesmi vezet el az ábrázolásmód gyökereihez.

De megint csak paradoxonnal enged válaszolni: mindkettő és egyik sem. Aki azt hinné, hogy csak játszogatunk a lehetőségekkel, azt szeretnénk emlékeztetni, többször is el-elmondtuk: ez az író költő. Nem egészen, de valamiben az, és ha így van, a valóságról sem mondhat le teljesen. Helyesebben: a költészet valóságáról, ami annyiban különbözik minden emberileg tételezhető más valóságoktól, hogy egyenletében szerepelnie kell egy állandó együttthatónak. A *hit*nek.

Nem feltétlenül istenben. Elég, ha az emberben. Feuerbach óta ez amúgy is egyet jelent.

Így persze a realizmus kicsit mindig költészet is kell legyen. Az emberlété.

Gyűlöli a kispolgárt. Nagy fába vágta tehát a fejszét. De mentségére: bizonyára tanult fizikát valamikor. Megjegyezte a hatás-ellenhatás törvényét. Németh László is azt mondta: Csak nagy fába szabad a fejszét vágni, mert a kicsik ugyanúgy visszaütnek...

Nem szereti a mindenkinél eleve okosabb és persze hozzáértőbb embereket. A ragályosan jóindulatú segítőkészeket. Akik néha balzaci méretű életműveket képesek teremteni a rutásban. Ha a típus irodalmi szerkesztőkben bukkan föl — ez a legkritikább eset!... — akkor az elrontásban.

Volt már író, aki lelkesedve emlékezett meg a hivatalokról, a sorsokat, életlehetőségeket, múltak és jövők még meg sem fogalmazott vágyait akták egérfogójába csattantó, szalonnabőr-mosolyú hivatalnokokról? Akiknek persze Rákossy Gergelyben sem üdvözölhetjük első szövetségesüket...

Ez a szocializmus ügyéért mindig tettekre, a rosszat bátran és hittel bíráló író életműve egyik mottójaként jegyezte meg a lenini figyelmeztetést: a szocializmus legnagyobb és legfontosabb ellensége a bürokrácia.

Mégse feledjük, ma már a bürokrácia sem a régi, sikerült alaposan megtörni a hatalmaskodók hatalmaskodását. De helyébe új veszélyek lépnek.

Mindenekelőtt a *közöny*. A nem hivatalok felől érkező, hanem ember és ember között megjelenő részvétlenség, aminek véglete, ha tárgyának, közönséges anyagi valóságtartozéknak nézzük azt, ami hús-vér valóság, lélegző élet. Például bójának egy furdózó fejét. De nem azért, mert rossz-a szemünk, hanem hogy ne kelljen kikerülni száguldó motorcsónakunkkal.

Ilyenkor az író már dühöngeni se nagyon tud. Meghökken. Néha szorongani kezd. Vagy fél is talán.

De rövidebb később munkaasztalánál látjuk ismét. Nem adja föl, csak azért se. Úgy látszik, néha mégis érthetetlen, amit leír. Új formát kell találnia.

És már írja is allegorikus példázat-meséit. Gyerekeknek, felnőtteknek.

Apró iránytűket gyárt mai és majdani motorcsónakosoknak. (Magvető, 1975.)

BELOHORSZKY PÁL

Esterházy Péter: Fancsikó és Pinta

Az úgynevezett fiatal írók első nemzedéke nyolc-tíz év óta fut a pályán, tucatnyi SZOT- és József Attila-díjat kaszírozott be, és kis könyvtárra való könyvvel bizonyított — vagy éppenséggel leleplezte tehetségtelenségét. Közülük néhányan ugyan — valódi fiataalként — vállalkoztak fölfedezésekre, s bekapcsolódtak a folyton tava-szodó irodalom permanens esztétikai forradalmába, ám a többség legfőljebb (jogos) egzisztenciális gondjai fölhánytorgatásáig jutott, amelyből hovatovább „kikonzolidálódik”. Ne aggódjunk értük; az irodalmi élet is szociális nagyüzem, juttat kenyeret mindenkinek...

A könyökömön jön már ki a kiskorúsító, lekezelő fiatal írózás, olyasféle, mint a csendőrpertu, ezért külön hangsúlyoznom kell, hogy nem becsmérlem Esterházy Pétert, amikor fiatal írónak nevezem. Ugyanis az. Első remeklésében, a *Fancsikó és Pinta*ban teljes fegyverzetben lép az olvasó elé: mindent tud, ami az írói mester-séghez nélkülözhetetlen. Bájj, játékoság, eredeti humor lengi be a fiatalosan gazdag képzelettel, fölényes írói biztonsággal szőtt történetet, amely az irodalom és a szerző ifjúsága lényegéből következően *újító kísérlet* minden rétegében; a nyelv kezelésétől a cselekmény vezetésén át a szerkezetig.

A Fancsikó és Pinta első pillantásra novellafüzér, melyben egy kisfiú (egyke) hancúrozik-álmodozik képzeletében két kitalált pajtásával; Fancsikóval és Pintával, miközben a szereplők jópofa mondatokat váltanak egymással. Ha figyelmesen olvasunk, és megfogadjuk a butuskán bölcs Fancsikó esztétikai tanácsát, lebomlanak előttünk az írás egymásra boruló hagymahártyái: a beszélyek, ábrándozások, sztorik, játékok egységgé szerveződnek, s kitűnik belőlük egy család széthullásának története, mégpedig az utóbbi évtizedek háttére előtt. Pár sorban is szívszorító a barbáruul lemészárolt zsidó satócs tragédiája; finoman árnyalt az ötvenes évek elejének megjelenítése (horul a szurok, egy kartondoboz emlékére), mikor is a kisfiú nemcsak áldozatnak mutatkozik, de csibészebb éneje, Pinta révén bűnös maga is: (búcsú). Az elegáns építkezés lehetővé tette olyan kitűnő „kitekintő” darab bekomponálását, mint az („annu”), a magányba örült szép leány drámája: „Annu egyedül élt. (Az apja meghalt, az anyja bent ült a belső szobában és sopánkodott.)”

Az anya kissé haloványabb figurájától eltekintve a jellemek gazdagok, az egész anyagnak megfelelően többrétegűek, a szerzőnek általában sikerül a háttérben (mögöttük) maradnia, kivéve a „balett két gyerekkézre” fejezetet, mely kissé direktre sikeredett, és az „apámnak megered a nyelve...” címűt, melyben az egyébként remek Apa inkább az író, mint a saját stílusában részletezi a főbérlőjénél elfogyasztott ebédet. Valamennyi alakját fölényes, ám sohasem fölényeskedő ironiával ábrázolja a szerző; az ritka képesség az egész jelenlegi magyar prózában, a közvetlenül előtte járó úgynevezett fiatal írónemzedékben pedig fehér holló...

Esterházy Péter tehetségének legerősebb vonása briliáns nyelvi ereje. Tökéletesen tud magyarul. (Prózánkban sajnos ez sem gyakori erény.) Tucatjával idézhetnék